

Шрамко Олександр Михайлович,
директор Тернопільського науково-
дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА, ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Реформаційні процеси, що відбуваються у правоохоронній та судовій системах в повній мірі торкаються питань використання спеціальних знань у кримінальному процесі під час розслідування корупційних злочинів. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України постійно зазнає змін і удосконалень, але деякі його положення дотепер є дискусійними та потребують більш ретельного наукового обґрунтування. Зокрема це стосується використання такої процесуальної форми, як участь спеціаліста у слідчих діях.

Поряд з іншими формами використання спеціальних знань слідчий використовує спеціальні знання й технічні засоби для дослідження джерел інформації у формі участі фахівця в слідчих діях [5, с. 82.].

Частина науковців схиляється до традиційної класифікації форм використання спеціальних знань у кримінальному процесі. Зокрема Е. Р. Россинська зазначає, що залучення спеціаліста є процесуальною формою використання спеціальних знань [4, с. 7.].

Цієї ж думки притримується Г. І Грамович, який вважає, що підґрунтям цього є: відсутність у слідчого вузькоспеціальних знань і навичок; умов для самостійного вирішення завдань, що потребують спеціальних знань; необхідність з етичних, тактичних міркувань проведення окремих дій відповідним спеціалістом; великий обсяг роботи, що потребує спеціальних знань та навичок; необхідність використання одночасно декількох науково-технічних засобів і методів; та інші. [1, с. 22.].

За визначенням ч. 1, ч. 2 ст. 71 КПК України, спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок і може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду [2].

Як вбачається з ч. 4, ч. 5 ст. 71 КПК, спеціаліст володіє процесуальними правами і обов'язками. Крім цього, стаття не містить будь-яких обмежень щодо переліку спеціалістів, яких можуть залучити сторони кримінального провадження до участі у слідчих (розшукових) та інших

процесуальних дій [2].

При проведенні анкетування 210 слідчих МВС України 9 областей України щодо необхідності залучення спеціаліста під час розслідування корупційних злочинів, - 113 з них вважають, що участь спеціаліста необхідна під час проведення огляду; 112 - при отриманні зразків для порівняльного дослідження; 88 - під час проведення обшуку; 77 - слідчого експерименту; 12 - негласних слідчих (розшукових) дій; 17 - допиту та пред'явлення особи для впізнання; 7- для пред'явлення речей для впізнання; 6 - в інших випадках.

В процесі проведення слідчих дій, за допомогою технічних засобів, приладів та спеціального обладнання, спеціалісти здійснюють фіксацію, а також виявлення та вилучення слідів злочину, з дозволу строю кримінального провадження, яка його залучила можуть ставити запитання учасникам процесуальної дії, до якої її залучили, звертати увагу на характерні обставини чи особливості речей, документів або слідів. Спеціалісти можуть залучатись і до участі у проведенні окремих негласних слідчих (розшукових) дій.

На фоні змін у законодавстві, роль спеціаліста під час розслідування корупційних злочинів набуває ще більшого значення при проведенні обшуку житла, службового кабінету чи іншого володіння корупціонера, зокрема, стосовно обов'язкової фіксації цих дій за допомогою аудіо- та відеозапису. Фіксуються такі важливі для суду факти, як: забезпечення процесуальних прав учасників; коло присутніх осіб і характер їх дій; шляхи й послідовність входу-виходу до приміщення; місце знаходження схованок; момент виявлення, вилучення та фіксації об'єктів пошуку, їх стан тощо.

Фіксація результатів проведеної слідчої (розшукової) дії відбувається шляхом складання протоколу (ч. 3 ст. 104 КПК України). Додатками до нього можуть бути спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів, письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні процесуальної дії, стенограми, аудіо-, відеозаписи, фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації, інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу (ч. 2. ст. 105 КПК) [2].

Як свідчить слідча та судова практика, найчастіше до участі у слідчих діях під час розслідування більшості корупційних злочинів залучають спеціалістів, що володіють криміналістичними знаннями, а саме знаннями та практичними навичками у галузі застосування криміналістичної техніки та окремих напрямів експертних досліджень.

Такі спеціалісти є у підрозділах Національної поліції. В окремих випадках можуть залучатись також експерти науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України [3], інші спеціалісти за профілем свої знань.

Об'єктами виявлення, фіксації та вилучення під час розслідування корупційних злочинів можуть бути різноманітні матеріальні об'єкти. До них слід віднести: зброю та боєприпаси, наркотичні речовини, їх аналоги та прекурсори, обладнання для їх виготовлення, вибухові та радіоактивні

речовини, військову зброю, боєприпаси та інше військове майно, транспортні засоби, плавзасоби, літальні апарати, нерухоме майно, земельні ділянки; фінансові та бухгалтерські документи, грошові купюри тощо. Під час проведення слідчих дій у таких провадженнях, також можуть вилучатись і інші сліди злочину - сліди людини, інструментів та механізмів, транспортних засобів тощо.

На завершальному етапі проведення будь-якої слідчої дії, спеціаліст-криміналіст допомагає слідчому скласти протокол слідчої дії, правильно описати місце розташування виявлених речових доказів та вказати на їх характерні ознаки, роз'яснити механізм слідоутворення окремих слідів і вказати які технічні засоби застосовувались для їх виявлення та вилучення, допомогти слідчому здійснити їх пакування та опечатування. На підставі аналізу способу вчинення злочину, характерної слідової картини, спеціаліст може прийняти участь у висуванні окремих версій, або навпаки - їх спростуванні.

Необхідність використання різноманітних спеціальних знань під час розслідування корупційних злочинів, свідчить про потребу у залученні більш широкого кола спеціалістів, які володіють спеціальними знаннями й в інших галузях науки і техніки, а також окремих сферах життєдіяльності людини.

До таких спеціалістів можна віднести: спеціалістів-економістів, в тому числі з бухгалтерського, податкового обліку, фінансової звітності, ціноутворення; товарознавства; інформаційних та комп'ютерних технологій тощо.

Таким чином, з урахуванням результатів аналізу чинного законодавства та наукових праць, до участі у слідчих діях під час розслідування корупційних злочинів можуть залучатись будь-які спеціалісти різних фахових спеціальностей, з умовою їх відповідності вимогам статті 71 КПК України.

Список використаних джерел

1. Грамович Г. И. Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений : учеб. пособие. Минск : МВШ МВД СССР, 1987 С. 22.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : за станом на 20 листопада 2012 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

3. Наказ МВС України № 1339 від 03.11.2015 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>, 1-3-с.

4. Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Норма, 2008. С. 7.

5. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підручник. Київ : Кондор, 2005. С. 82.

Юнацький Олександр Володимирович,
Національний університет «Запорізька
політехніка», кандидат юридичних наук,
доцент

ОЦІНКА ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ЯК ДОКАЗУ У СУДІ

Оцінка висновку експерта – один із найважливіших етапів доказування і це питання знайшло належне висвітлення в спеціальній літературі [1-6].

Так, на основі аналізу матеріалів слідчої та судової практики, Верховний суд України у Постанові № 8 від 30.05.1997 р. «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» звертає увагу на те, що при дослідженні висновку експерта суди повинні виходити з того, що згідно зі ст. 67 КПК України чи ст. 62 ЦПК України висновок експерта не має наперед встановленої сили та переваги над іншими джерелами доказів, підлягає перевірці й оцінці за внутрішнім переконанням суду, яке має ґрунтуватися на всебічному, повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи у сукупності [7].

Слід зазначити, що однією з основних причин недоліків у діяльності з оцінки висновку експерта як доказу у суді є відсутність належної уваги до внутрішньої структури висновку, до тактики і методики дослідження його змісту.

Оцінка висновку експерта як доказу у суді – це не пасивний і не одноразовий процес. Вона здійснюється судом з моменту отримання висновку експерта протягом усього подальшого провадження у справі. Тому, під час оцінки висновку експерта в суді першої інстанції можна виділити, щонайменше, три етапи:

- 1) ознайомлення і вивчення судом висновку експерта після його отримання в порядку підготовки до судового засідання;
- 2) дослідження і перевірка результатів висновку в судовому розгляді справи по суті;
- 3) оцінка та використання висновку експерта при винесенні рішення.

Оцінку висновку експерта також слід розглядати як багатоаспектну дію, що складається: по-перше, з вивчення змісту висновку як науково-дослідного документа і визначення його властивостей як доказу: належності, допустимості, достовірності; і по-друге, зі встановлення значущості, необхідності і достатності відомостей, які містяться у висновку для визнання існування факту, що є предметом експертизи.